

UOT: 821.512.162

Tariyel QƏNİ

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Azərbaycan Universiteti

genitariel@mail.ru

KLASSİK EPİK ƏNƏNƏ VƏ ŞİRVAN AŞIQLARININ DASTAN SÖYLƏYİCİLİYİ

Açar sözlər: Şirvan dastan söyləyiciliyi, epik ənənə, epos, dastan, Şirvan aşığı, aşığı repertuarı

Keywords: Shirvan epos narration, epic tradition, epic, epos, Shirvan ashugs, ashug repertoire

Ключевые слова: Ширванское дастанное повествование, эпическая традиция, эпос, дастан, Ширванские ашуги, ашугский репертуар

Giriş. Bütün səviyyələrdə klassik epik ənənə mükəmməl bir təsəvvürlə səciyyələnir. “Kitabi-Dədə Qorqud”dan üzü bəri tarixi-mədəni axarın verdiyi bilgilər bir istiqamətdə dastan söyləyiciliyinin problem olaraq araşdırılmasını zərurət olaraq qarşıya qoyur. Çünki geniş auditoriya qarşısında sənətkarın bacarığı, dinləyiciləri ələ ala bilmək qabiliyyəti, məclisin ruhunu oxşaya bilmək səriştəsi, nələyə ehtiyacı olması məsələləri və s. həmişə mühüm önəm kəsb etmişdir. Zəngin Şirvan aşığı mühitində tarixi-mədəni ənənənin ümumi axarı və özünəməxsusluq mənzərəsi daha təfərrüatlı şəkildə görünə bilmək səciyyəsi ilə nəzər-diqqəti cəlb edir. Aşığı Zəkəriyyə, Aşığı Qurban, Aşığı İsmi, Aşığı Nurəddin, Aşığı Mirzə Bilal, Aşığı Oruc, Aşığı Sadiq, Aşığı Rüstəm, Aşığı Əhməd, Aşığı Şamil, Aşığı Şakir, Aşığı Pənah, Aşığı Ağalar, Aşığı Barat, Aşığı Məmmədəğa, Aşığı Xanmusa və b. sənətkarların [7] özünəməxsus təqdim üsulları həm də mühit səviyyəsində bir ənənənin formalaşması üçün əsas olmuşdur. “Kitabi-Dədə Qorqud”da “əldən-ələ ozan gəzər” [11] təsəvvürünün, Aşığı Ələsgərdə “aşığı olub tərki-vətən olanın” [6] düşüncəsinin sərgilədiyi məzmun bu sənətin axarının və özündə nələri ehtiva etməsinin anlayış kodudur.

Ustad sənətkarların dastan repertuarı. Ustad sənətkarlar yüzillər boyu el-el, oba-oba öz sənət yükü ilə gəzib-dolaşmış və “Koroğlu” [3], “Nəcəf və Pərizad”, “Tahir və Zöhrə”, “Alıxan və Pərixanım”, “Aşığı Qərib”, “Əsli və Kərəm”, “Abbas və Gülgəz”, “Məsum və Diləfruz”, “Seydi və Pəri”, “Valeh və Zərnigar”, “Xəstə Qasım və Mələksima”, “Taleh və Həqiqət” və s. dastanlarla [4] xalqın milli-mənəvi dəyərlərini geniş auditoriyalara çatdırmağa çalışmışlar. Daha doğrusu, “el anası”, “xalqın dərini deyən dili”, “çağlayan söz çeşməsi” funksiyasını yerinə yetirmişlər. Onu da əlavə edək ki, ustad sənətkarların repertuarının zamanında yazıya alınmaması ənənənin mahiyyətinin bütün parametrlərinin aydınlaşmasını xeyli dərəcədə çətinləşdirir. Burada etnosun milli-mənəvi dəyərləri, istək və arzuları, zəngin məişəti, hiss, duyğu və düşüncələri və s. təfəssilatlı olaraq özünə yer alır. “Bir gün birlikdə etdikləri şirin nahar vaxtı Canbaxış hiss elədi ki, anası narahatdı, gah ona baxır, gah da dişi dodağını gəmirə-gəmirə tez-tez udqunurdu.

– Ay ana, gözümə birtəhər dəyirsən, sözlü adama oxşayırsan, – dedi. Ana elə bil himə bənd imiş kimi:

– Ay Canbaxış, ay bala, səni belə görəndə gözlərim kor olaydı.

- Nə olub, ana, sınıxmışam?
- Yox, ay bala.
- Rəngim qaçıb?
- Yox, qurban olum sənə, yox.
- Ana, bəs nə olub? Sən o rəhmətlik atamın goru, düzün de.

Gülxanım arvad körpə uşaq dil açan kimi əsə-əsə dedi: – Bala, birçəyinə dən düşüb...” [5, s.276-277]. Göründüyü kimi, bu mətn dastan yaradıcılığının xarakterik xüsusiyyətləri, lokal səciyyəsi anlamında tipoloji müstəvidə təhlillərə yol açmaq baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Klassik dastan ənənəsinin bütün funksiyasını, janr məzmununu özündə ehtiva etmək baxımından mükəmməl olan “Abbas və Gülgəz” dastanının Şirvandan toplanmış variantına diqqət yetirək. “Günlərin bir günü məktəbdən gələndə çalğı səsi eşidirlər. Görürlər ki, camaat yığılıb, toy şənliyidir. Bir qədər aşığa qulaq asıb yollarına düzəlirlər. Yolda Gülgəz Abbasa deyir:

– Əmioğlu, mən aşığı belə yaxından dinləməmişdim, çox xoşuma gəldi. Odur ki, get bazara, bir dəstə aşığı tap, gəlsin bağda çalib-oxusunlar, doyunca qulaq asa.

Abbas dilləndi:

– Əmiqızı, axı pulum yoxdur.

Gülgəz ona bir ovuc qızıl pul verir. Abbas bazara yola düşür. Bazarda bir aşığa rast gəlir. O, aşığa deyir:

– Mənə bir dəstə lazımdır.

– Biz hazır.

– Adın nədir?

– Abbas!

– Səninlə mənimki tutmaz.

– Niyə?

– Mənim də adım Abbasdır, sənin də.

– Narahat olma. Mənim adım Aşıq Abbas, sənin adın isə Molla Abbasdır.

Nəhayət, onlar razılaşıdılar” [16, s.155].

Göründüyü kimi, klassik epik ənənənin bütün parametrlərini yazı və şifahi düşüncədə qoruyub saxlamağı bir məqsəd olaraq əsas götürən Şirvan mühiti geniş faktura ilə bütün dövrlərin mədəni prosesinə əlavələrini etmişdir. Ozan və aşığı düşüncəsinin mahiyyətində qəlibləşmiş modellər, müəyyənlikli təsəvvür sistemləri müxtəlif əlavələrlə həmişə zənginləşmə prosesi keçirmiş və yeni əlavələrlə fasiləsizliyin təminatçısına çevrilmişdir. Məlum olduğu kimi, “bölgenin folklor gerçəkliyində epikləşmə meyli güclüdür. Əfsanə, rəvayət, lətifə kimi janrlar çox intensivdir və nitqdə də geniş işlənəkdədir.

Şirvan aşığı mühitində dastan söyləyiciliyinin lokal səciyyəsi. Şirvan bölgəsi nağılla, dastanla, bayatıyla, atalar sözləri ilə, məsəllərlə, lətifələrlə çox zəngindir. Azərbaycan aşığı sənətinin Şirvan qolu sənətin ümumi xüsusiyyətlərini saxlamaqla yanaşı, bəzi məhəlli özəlliklərə də malikdir. Şirvan aşığılığında orta çağ təsəvvüf musiqisinin və şeirinin bir sıra elementləri qorunub qalmışdır. Sufi rəqslərinin qalıqları da Şirvan aşığığının səhnə davranışında saxlanmaqdadır. Bu məktəbin əsasında xalq yaradıcılığının əskildən gələn zəngin ehtiyatları dayanır. XV-XVI yüzillərdən başlayaraq xalq musiqisi və söz sənəti sufi praktikanın aktiv dövryyəsinə daxil olur və Azərbaycan sufizmini forma baxımından fərqləndirən əsas göstəricilərdən birinə çevrilir. “Təsəvvüf ruh fəlsəfəsidir, ruhla davranış üçün konkret etnik arealın ruhuna uyğun vasitələr istifadə olunmalıydı. Türk ruhu, türk

musiqisinin və türk şeirinin ritminə, melodiyasına, tempinə və tembrinə kökləndiyindən ruhun yüksəlməsi vasitəsilə Tanrıya yaxınlaşmağa, mənəvi kamilliyə və saflığa yetişməyə ruhun daşındığı xalq yaradıcılığı ehtiyatları ilə nail olmaq olur” [10, s.11-12]. Aşıq tərzii ilə xanəndə tərzinin qarşılıqlı təmasları, funksional xarakterində özünü göstərən mahiyyətə yönəlikli formullar tarixi prosesin intensivliyini, mədəni mühitin enerji qaynaqlarını aydınlaşdırmaq üçün əsaslı material verir. Şirvan aşığılarının məclis ədəb-ərkanı, eləcə də daha əski mərhələnin mədəniyyət fondunu aydınlaşdıran ozanlıq bir gələcək olaraq sonrakı mərhələlərin mədəni prosesinə də istiqamət vermişdir. Buraya digər bir xətdən gələn mədəniyyət və düşüncə qaynağının təsir faktlarını da əlavə etmək lazımdır. Çünki dastan ənənəsini və ustadların tarixi dastan repertuarını müxtəlif istiqamətlərdə təhlil etdikdə ciddi məsələlər ortaya çıxır ki, bu da etnokulturoloji sistemin bir bütöv olaraq tarixi axarını açıqlayır. Məsələn, “Kitabi-Dədə Qorqud”dan [11] “Koroğlu”ya [12], “Qaçaq Nəbi”yə, “Qaçaq Kərəm”ə [3] gələn mədəni prosesin axarı həm də ruhun, sənət təsəvvürlərinin gedişini, tarixi prosesin məzmununu ortaya qoyur.

Klassik epik ənənə ozandan aşığa gələnlərlə, eləcə də sufi ocaqlarının fəaliyyət sistemində müəyyən olmuş davranış kodları ilə bütövləşir. Şirvan aşığı mühitin repertuar zənginliyi tarixi proses olaraq informasiya və mədəni yaddaş fasiləsizliyində bütün dövrləri ehtiva edə bilmək gücündədir. Məhz bunun nəticəsidir ki, pişrov havaları (on ikiyə yaxındır), şikəstələr (doqquz şikəstə havası var), şəşəngilər (sayı üçdür) lokal səciyyəsi ilə mühitin zəngin özünəməxsusluq təsəvvürlərini səciyyələndirir. Şirvan aşığılarının tarixi dastan ənənəsində özünə geniş şəkildə yer alan və həmin ərazidən yazıya gətirilən “Abbas və Gülgəz”, “Xəstə Qasım və Mələksima” kimi nümunələr XIX əsrdə mühitin spesifikasını, lokal səviyyəsini aydınlaşdırmaq üçün material verir. Onu da əlavə edək ki, bu dastanlar görkəmli maarifçi ziyalı M. Mahmudbəyov tərəfindən Şamaxı qəzasının Tircan kəndində (indi bu kənd İsmayilli rayonuna baxır) Aşıq Əhməddən yazıya alınmışdır. Tarixi repertuarın lokal və özünəməxsusluq aspektlərini aydınlaşdırmaq üçün “Xəstə Qasım” dastanından başlanğıc epizoda diqqət yetirək: “Ustadlar belə izah edirlər ki, Arazın o tayında Tikmədaş deyilən kənddə Zəhra adında bir qarı vardı. Onun Qasım adında bir yetim nəvəsi var imiş. Qasım uşaq yaşlarından ata-anasını itirmiş, qoca nənəsinin himayəsində yaşayırdı. Uşaq yaşlarında molla məktəbində oxuyurdu. Çox zəhinli uşaq idi. Elə bacarığı var idi ki, məktəbdə bu gün verilən dərslə yanaşı sabahkı dərsi də öyrənirdi. Amma kasıb və kimsəsizliyi onu məktəbdən ayırır. Vəziyyətləri ağır olduğu üçün bir gün nənəsi ona belə məsləhət verir:

– Oğul, görürəm ki, kasadlıqdır. Kasıblıq da bizi əldən salıb. Sənin də ev tikib, yük quran vaxtına az qalıb. Bugün-sabah mənim ölməyim, sənin də evlənməyin hamısı sənə baxır. Nə səndə qəpik-quruş var, nə də məndə gorluq kəfənim. Mənim məsləhətimə qulaq as!

Gəl bu camaatın buzovuna get, bir naxır buzov otararsan, ayda biri filan qiymətə. Bir ilə, iki ilə bir az pullanarıq, sonra isə Allah kərimdi” [10, s.186]. Dastanın bir forma olaraq ortaya qoyduğu struktur geniş imkanlılıqla, mətn paradigmalarının özünəməxsusluqlarını ehtiva etməklə, müxtəlif səviyyələri əhatələməklə mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də onun gerçəklik haqqında epik təsəvvürlər yarada bilmək imkanı lazımi qədər əhatəli və zəngindir. Burada başlanğıc epizodun verdiyi informasiya təkcə Xəstə Qasımın həyat şəraitini, onun tarixi taleyini özündə əks etdirmək funksiyası ilə məhdudlaşmır, əksinə, əhatə elədiyi bilgi kifayət qədər sosial, ictimai, tarixi və şəxsi xarakteri ilə daha mükəmməl

məzmun informasiyalarını proyeksiyalaşdırmaq gücü ilə seçilir. Çünki XVIII əsrin ustad sənətkarlarından olan Xəstə Qasımın həyat və yaradıcılığının avtobiografik detalları tam şəkildə bizə çatmamışdır. Onun haqqında xalq arasında yaşayan epizodik əhvalatlar, xatirələr, rəvayətlər öz başlanğıcını böyük sənətkarın sağlığından götürsə də, müxtəlif təsirlərdə variantlaşmış və mühüm hissəsi isə unudulmuşdur. Dastanlaşması isə bu prosesin sözün həqiqi mənasında qarşısını almış və yaddaş hadisəsi olaraq yeni mərhələnin başlanğıcını qoymuşdur. Daha doğrusu, paradigmatik səviyyədə gerçəkliyin bədii faktı olaraq dastanlaşmaqla bir bütövlük təsəvvürü formalaşdırmışdır.

Dastandakı ənənəvi qəliblərə məxsus epizodik motivlər hadisələrin ümumi axarını müəyyənləşdirir. Məsələn, Qasımın malotarma epizodunda Allaha üz tutması tipik bir məzmunla səciyyələnir və yalvarışların müstəcab olması ilə əsaslı mahiyyət kəsb edir. “O, el malına gedə-gedə şeir deyər, mahnı oxuyardı. Günlər belə keçirdi. Bir gün Qasım buzovları su üstə gətirib qəhələ qoydu. Hava isti olduğundan özünü bir sərinliyə verib, bulağın gözündən sərin su içib, sonra dəstəmaz aldı. Üz çevirdi Haqqın dərgahına, bir neçə rükət namaz qılıb, Allahdan dilək dilədi.

– Ya Rəbbim, Özünə hər şey əyandı. Kimsəsiz bir yetim uşağam. Təmənnə edirəm ki, mənə halal və müqəddəs çörək verəsən ki, o çörək mənim uruğ-turuğuma, nəsil-nəcəbətimə, elimə-günümə bir yadigar qalsın. Amin, – edib, namazını bitirdi” [10, s.187]. Bu nümunələrdə diqqəti cəlb edən mühüm məsələlərdən birisi mətn faktlarının rəngarəng bilgi verə bilmək xüsusiyyəti ilə səciyyələnməsidir. Belə ki, burada kifayət qədər etnoqrafik, dini, tarixi, mifoloji fakt bolluğu özünə yer alır ki, bu da tipoloji araşdırmaların aparılması üçün gərəkli əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan milli intibahının hadisəsi olaraq yaranan “Koroğlu”, “Aşıq Qərib”, “Əsli və Kərəm”, “Abbas və Gülgəz”, “Tahir və Zöhrə”, “Alıxan və Pərixanım”, “Məsum və Diləfruz”, “Seydi və Pəri”, “Valeh və Zərnigar”, “Xəstə Qasım və Mələksima”, “Taleh və Həqiqət” və s. kimi dastan nümunələri aşıq yaradıcılığında mədəni prosesin, zənginləşmənin inkişaf tendensiyasını aydınlaşdırır. Məsələlərə “Koroğlu” dastanı kontekstində yanaşan N. Cəfərov vurğulayır ki, “Koroğlu” eposu Azərbaycan (intibah) milli təfəkkürünün bədii-estetik gücünü, geniş mənada poetikasını (poetik əsaslarını) əks etdirir. Burada formal baxımdan nağıl-dastan təhkiyəsi, dialoqlar və müxtəlif formalı aşıq şeirləri bir-birini əvəz edir.

Nağıl-dastan təhkiyəsi (qeyd edək ki, Azərbaycanın bəzi yerlərində “Koroğlu” dastanı əvəzinə “Koroğlu”nun nağılı” ifadəsi də işlənir) eposun əsas ifadə formasıdır, hətta deyək ki, “Alı kişi” qolu nağıl-dastan təhkiyəsindən ibarətdir, digər qollarda da başlıca informasiyanı məhz həmin təhkiyə verir” [8, s.116]. Şirvan aşıqlarının tarixi dastan repertuarı əsasında apardığımız bu təhlillərdə klassik ənənənin təhkiyə sxemləri ustad yaradıcılığında qəlibləşmiş modellərə əsaslanmaqla reallaşır. Daha doğrusu, “Kitabi-Dədə Qorqud”da [11] özünü göstərəcək söyləyicilik və repertuar zənginliyi tarixi prosesin yeni axarında yeni mərhələni müəyyənləşdirir və bununla da klassik repertuar mühiti zaman və məkan müstəvisində özünəməxsus spesifikasiya ilə təzahür edir.

Klassik söyləyicilik ənənəsi və Şirvan aşıq mühitində varislik mənzərəsi. Dədə Qorqudun təmsalında müəyyənləşmiş ozan tipi yeni mərhələdə Yetim Aydınım, Qurbaninin, Abbas Tufarqanlının, Sarı Aşığın, Lələnin, Xəstə Qasımın, Aşıq Valehin, Ağ Aşığın, Aşıq Alının, Aşıq Ələsgərin, Aşıq Şenliyin və digərlərinin təmsalında yeni dəyər və özünəməxsusluq qazanır. Şirvan aşıq mühitində bu, Aşıq Qurban, Aşıq Zəkəriyyə, Aşıq İsmi, Aşıq Nurəddin, Aşıq Oruc, Aşıq Sadıq, Aşıq

Rüstəm, Aşıq Mirzə Bilal, Aşıq Əhməd, Aşıq Şamil, Aşıq Şakir, Aşıq Pənah, Aşıq Ağalar və başqalarının simasında milli təfəkkürün bədii-estetik gücünü müəyyənləşdirir. Eposdan dastana gələn ənənə bir xətt olaraq ozandan aşığa gəlmənin spesifikasiyasını ortaya qoyur və repertuar özünəməxsusluğunun tarixi mənzərəsini aydınlaşdırır. Daha doğrusu, varisliyin, sənət ənənəsinin mahiyyət və məzmununu sərgiləyir. “Şirvan söyləyiciliyində varislik ənənəsi mühüm amil olaraq çıxış edir. Tədqiqat varisliyin bir neçə kanalını üzə çıxarmışdır:

- a) varisliyin sənət-ifaçılıq kodu ilə ötürülməsi;
- b) varisliyin poetik mətn (janr) kodu ilə ötürülməsi;
- c) varisliyin mənəvi dəyərlər kodu ilə ötürülməsi.

Bütün digər yarımkodlar bu əsas kodların ötürülmə kanallarına aiddir” [9, s.24]. Mühitin zəngin folklor yaddaşı bütün müstəvilərdə ənənənin aparıcılığı və müxtəlif janr örnəklərində söyləyici özünəməxsusluqlarının nəzər-diqqəti cəlb etməsi ilə səciyyələnir. Burada məsələ təkcə ustad aşıqların dastan söyləyiciliyi səviyyəsində olanlarla məhdudlaşmır, nağıl, lətifə nəqlindəki lokal xarakterli söyləyici üslubu da bir tərəf kimi diqqət önünə gəlir. Musiqi repertuarının kəsb etdiyi regional məzmun, auditoriyanın ehtiyaclarına hesablanmış epizodların əlavəsi və haşiyələr də bura daxildir. Onu da əlavə edək ki, “musiqi repertuarından fərqli olaraq, Şirvan aşıq mühitinin söz repertuarı digər mühitlərdən özünəməxsus əlamətlərlə seçilmir. Ənənəvi klassik aşıq dastanları, eləcə də saz-söz ustalarının poetik irsi burada da öz yükünün əsasını təşkil edir. Bir sıra hallarda bəzi dastanların (“Abbas və Gülgəz”, “Xəstə Qasım”, “Alıxan-Pərixanım”, “Şah İsmayıl” və s.) süjet xəttində variant dəyişiklikləri nəzərə çarpır ki, bu da aşıq mühitlərinin əksəriyyəti üçün səciyyəvidir və folklor mətninin şifahi şəkildə mövcudluğundan irəli gələn təbii bir haldır” [13, s.202-203]. Şirvan aşıq mühitinin dastan repertuarı ənənənin bariz örnəyi olaraq ustad sənətkarların sinəsindən qopan dastan örnəkləri ilə (məsələn, “Aşıq Şakir və Ceyran xanım” (Aşıq Xanış), “Aşıq Mirzə Bilal”, “Şirvan və Fərqanə”, “Yasər Xəzri və Səhər Təbrizi”, “Canbaxış və Qudyal” və s. (Aşıq Əhməd)) zənginləşməklə də yaşarılıq qazanır. Bunlar bir bütöv olaraq mühitin zənginliyində söyləyicilik, janr və mənəvi dəyərlərin davamlı qorunusu səviyyəsində mükəmməl təsəvvürü sərgiləyir.

Nəticə. Şirvan aşıq söyləyiciliyinin müəyyənləşdirdiyi təsəvvür unikal bir səciyyə ilə müəyyənləşir. Şüurlu və hissi qavram səviyyəsində etnosun əski mədəniyyət təsəvvüründən çağdaş mərhələyə qədər olanları ehtiva etmək gücündə özünü göstərən söyləyicilik bir sənət faktı kimi mükəmməllik qazanır. Ona görə də Şirvan aşıq mühitinin zənginliyində dastan söyləyiciliyi ayrıca bir tərəf kimi sistemli yanaşmaları zəruriləşdirir. Bütün bunlar klassik epik ənənənin Şirvan aşıqlarının dastan repertuarı təmsalında prosesin gedişini və mühit səviyyəsində hansı sənət keyfiyyətləri ilə səciyyələndiyini aydınlaşdırır.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Abbaslı, İ. Azərbaycan dastanlarının yayılması və təsiri məsələləri. Bakı: "Nurlan", 2007, s.272
2. Allahmanlı, M. Şirvanın 1120 şairinin sözündən. Şirvanın 565 şairi. Bakı: "Elm və təhsil", 2014, s.3-7
3. Aşıq ədəbiyyatı antologiyası. Qəhrəmanlıq dastanları (tərtib edənlər: M. Qasımlı, M. Allahmanlı). 3 cildə, II c., Bakı: "Meqa print", 2017, 508 s.
4. Aşıq ədəbiyyatı antologiyası. Məhəbbət dastanları (tərtib edənlər: M. Qasımlı, M. Allahmanlı). 3 cildə, III c., Bakı: "Meqa print", 2017, 736 s.
5. Aşıq Əhməd Rüstəmov. Şeirlər, qoşmalar, dastanlar. Bakı: "Araz", 2015, 304 s.
6. Aşıq Ələsgər (toplayanı İ. Ələsgərov, tərtibçilər: Ə. Axundov və M. Təhmasib). İki cildə, I c., Bakı: "Elm", 1972, 326 s.
7. Azərbaycan folkloru antologiyası. Şirvan folkloru (toplayıb tərtib edənlər: S. Qəniyev, H. İsmayılov). XI c., Bakı: "Səda", 2005, 442 s.
8. Cəfərov, N. Klassiklərdən müasirlərə. Bakı: "Çaşıoğlu", 2004, 272 s.
9. Əhmədli, A. Folklorda söyləyicilik sənəti (Şirvan folklor örnəkləri əsasında). Avtoreferat (filologiya üzrə fəlsəfə doktorluğu). Bakı, 2014, 28 s.
10. İsmayılov, H., Qəniyev, S. Şirvan folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. XI c., Şirvan folkloru. Bakı: "Səda", 2005, s.5-34
11. Kitabı-Dədə Qorqud. Bakı: "Gənclik", 1978, 182 s.
12. Koroğlu (tərtib edən M. Təhmasib). Bakı: AMEA, 1956, 452 s.
13. Qasımlı, M. Ozan-aşıq sənəti. Bakı: "Uğur", 2011, 304 s.
14. Qəniyev, S. Şirvan folklor mühiti. Bakı: "Ozan", 1997, 260 s.
15. Sayılov, Q. XX əsrin Şirvan aşığı mühitində klassik dastançılıq ənənələri. // "Dədə Qorqud" jurnalı. Bakı, 2005, № 1, s.89-95
16. Şirvan dastanları və aşığı rəvayətləri. Bakı: "Elm və təhsil", 2012, 538 s.

Tariel Gani

Classical epic traditional and narration of dastanes by Shirvan ashugs

S u m m a r y

The classical epic tradition has always attracted the attention of scientific and theoretical thought, requiring a multidirectional analysis. This also includes the youthfulness and originality of the epic tradition in the narration of the Shirvan ashug environment. In general, the narration is one aspect of the richness of Azerbaijani ashug environments. It has a great artistic experience from ozan to the poet. The textual information of the epos "Kitabi-Dada Gorgud" reveals not only the genre typology of the epos but also the narrator (poet's repertoire). From this point of view, the ashug environment of Shirvan is one of the centres of art rooted in the historical and cultural stream. The workload of the artists who lived there at different times and the audience they embraced have particular richness. The etiquette and richness of the repertoire of such masters as Ashug Bilal, Ashug Ahmad, Ashug Shakir, Ashug Panah, Ashug Khanmusa, Ashug Mammaədagha, Ashug Barat, Ashug Yanvar etc. are an example of this. The presence of classical epics ("Koroghlu", "Ashug Garib",

"Gurbani", "Tahir and Zohra", "Abbas and Gulgaz", "Sick Gasim and Meleksima", "Valeh and Zarnigar", "Ashug Amrah") as well as examples of recent epics ("Ashuig Mirza Bilal", "Shirvan and Fargana", "Yaser Khazri and Sahar Tabrizi", "Janbakhish and Gudyal", "Ashug Shakir and Jeyran khanum", etc.) in the audience, shows the continuity of the historical flow. All these demonstrate the general flow of storytelling in the Shirvan ashug environment.

Тариель Гани

**Классическая эпическая традиция и повествование дастанов
ширванскими ашугами**

Резюме

Во все времена классическая эпическая традиция привлекала к себе внимание научно-теоретической мысли, обязывая к разнонаправленному анализу. Сюда относится также существование и своеобразие эпической традиции в повествовании дастанов Ширванской среды ашугов. В целом, дастанное повествование в богатом разнообразии ашугской среды Азербайджана – это отдельное направление. Здесь имеет место передача великого искусства от озана к ашугу. Текстовая информация дастана «Китаби-Деде Горгуд» не только демонстрирует жанровую типологию дастана, но и выделяет вопрос о повествователе (репертуаре озана). В этой связи Ширванская среда ашугов – одна из очагов искусства, сформированных на историко-культурном течении. Искусство мастеров, живших в различные периоды времени, и охваченная ими аудитория, предстают здесь в величественном богатстве единого целого. Примером этому служит междисциплинарная этика и богатство репертуара таких мастеров-наставников, как Ашуг Билал, Ашуг Ахмед, Ашуг Шакир, Ашуг Панах, Ашуг Ханмуса, Ашуг Мамедага, Ашуг Барат, Ашуг Январ и др. Восприятие аудиторией, наряду с классическими дастанами («Кёроглу», «Ашуг Гариб», «Гурбани», «Тахир и Зохра», «Аббас и Гюльгыз», «Хесте Гасым и Мелексима», «Валех и Зарнигар», «Ашуг Амрах»), также и новообразованных примеров дастанов («Ашуг Мирза Билал», «Ширван и Фергана», «Ясер Хазри и Сахар Табризи», «Джанбахыш и Гудьял», «Ашуг Шакир и Джейран ханым» и др.), свидетельствует об устойчивости исторического течения. В целом, все это демонстрирует общий ход дастанного повествования Ширванской среды ашугов.